

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΥΛΗ

ἀποσυρόμενος ἐκ τῆς τύφῃς καὶ τῶν τρικυμιῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀναδιφῶν τὰς κεκονιαμένας δέλτους τῶν παρελθόντων λαῶν καὶ αἰώνων, ὁ ἐμβαθύνων εἰς τὴν μελέτην τῆς παλιρροίας τῶν παρωχημένων πολιτισμῶν, ὁ παρατηρῶν μετὰ φιλοσοφικῶν διόπτρων κατὰ βάθος τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ δαιδάλειον τῆς δημιουργίας πανόραμα, πανταχοῦ καὶ πάντοτε διαβλέπει δύο ἀρχαίῃθεν κρατούσας ἐν αὐτῇ δυνάμεις, προαιώνια παμμεγέθη ἐλατήρια τῆς ἀπεράντου αὐτῆς καὶ ἀεικινήτου μηχανῆς, ἧτις καλεῖται *Κόσμος*, ἀμοιβαδὸν δεσπύζοντα τῆς δημιουργίας, τὸ *Πνεῦμα* καὶ τὴν *Υλὴν*. Συμβαίνει τοῦτο ἐν τῷ καθολικῷ κόσμῳ, ὡς καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τῇ κορωνίδι τῶν ὄντων, ἐν λίαν προσφυῶς ὠνόμασαν μικρόκοσμον, διότι ἀληθῶς εἶνε θαυμασία μικρογραφία τῆς κυκλούσης αὐτὸν δημιουργίας, καθόσον καὶ ἐν αὐτῷ ὑφίστανται δρῶσαι αἱ αὐταὶ ἀρχέγονοι δυνάμεις, αἱ τὸν σύμπαντα κόσμον κινῶσαι καὶ ἐκ περιτροπῆς δεσπύζουσαι.

Αἱ δυνάμεις αὗται—οὐ τοῦ παρόντος φιλοσοφῆσαι, διατὶ—διᾶκινεῖται πρὸς ἀλλήλας εἰς ἀγῶνα πείσμονα καὶ ἀτέρομονα ἀρχαϊό-

θεν, τοῦ Πνεύματος, ἀξιοῦντος τὴν εἰς τῆς Ὑλης ἡγεμονίαν, ταύτης δὲ μοχθούσης νὰ ὑποδουλώσῃ ἐκεῖνο. Ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ δὲ τούτου παρήχθησαν δύο μεγάλαι θεωρίαι, οὐσιωδῶς ἐπιδράσασαι ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ Πνευματισμὸς καὶ ὁ Ὑλισμὸς.

Ἀναλόγως τῆς ἐξημερώσεως καὶ προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ σκότους ἢ τῆς διαδόσεως τοῦ φωτός, οἱ ἄνθρωποι ἐλάτρευσαν ὅτε μὲν τῷ Θεῷ — Πνεύματι, ὅτε δὲ τῷ Μαρμῶνᾳ — Ὑλισμῷ. Ἐν τῇ σφαίρᾳ ἰδίως τῶν θρησκευμάτων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου καθόλου διαβλέπομεν διεπούσας τὸ Σύμπαν τὰς προαιωνίως ταύτας ἀρχάς, αἵτινες ὑπῆρξαν μονονοῦχι κοινωνικαὶ θρησκείαι.

Ἀμφότεραι ἔσχον τοὺς ὀπαδοὺς των, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον φανατικούς, τό τε πάλαι τό τε νῦν.

Οὐ μόνον οἱ σκότιοι καὶ ἄσοφοι, ἀλλὰ καὶ σοφοί, εὐκλεεῖς μάστιγα, ἀπαρνησάμενοι ἀστόργως τὰς πρὸς αὐτοὺς οὐρανίας τοῦ πνεύματος εὐεργεσίας, ἀνεστήλωσαν Θεὸν ἑαυτοῖς καὶ κύριον τοῦ Ὑλισμοῦ τὸ ζόανον. Ἡ διδασκαλία των ἀνεγνώρισε μόνον τὰ σώματα καὶ παρέσχεν ἠθικὴν, ἀνάγκυσαν τὰ πάντα εἰς τὰς σωματικὰς ἡδονάς. Ἄνευ αὐτῶν οὐδὲν ἤθελον ἢ ἠδύναντο νὰ νοήσωσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀρνούμενοι τοὺς ἠθικοὺς νόμους καὶ ἀποθεοῦντες τὴν ἡδονήν, τὴν παροῦσαν. Τὴν εἰκόνα δὲ τῆς Σχολῆς ταύτης συνέπτυξεν ὁ Ῥακίνας εἰς τοὺς ἐξῆς γλαφυροὺς στίχους θυυμασίως:

«Rions, chantons, dit cette troupe empie;

De fleurs, en fleurs, de plaisirs en plaisirs.,

Promenons nos dériis.

Sur l'avenir insensé qui se fie!

De nos ans passagers le nombre est incertain'

Hâtons-nous aujourd' hui de jouir de la vie;

Qui sait si nous serons demain?»

Ὁ Ὑλισμὸς ἐποιήσατο προόδους μεγάλας καὶ εὐχερὲς εὔρε τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεως, διότι ἡ θεωρία αὐτοῦ ἔσχε σατανικωτέραν τὴν δύναμιν, θίγουσα καὶ διαθρύπτουσα τὸ ἀσθενέστερον καὶ εὐάλωτον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στοιχείον, τὸ σῶμα, καὶ κρα-

τοῦσα τὸν ἄνθρωπον χαμαιβάτην δοῦλον καὶ λάτρην τῶν σαρκικῶν ὀρμῶν καὶ ὀρέξεων.

Ἄντικρυς ὄμως αὐτοῦ, Ὀλύμπιος Ζεὺς ἀθάνατος, ἰδρυσε πανένδοξον τὸν θρόνον του, τὸ Πνεῦμα. Οὐ μόνον ἄτομα, ἀλλὰ καὶ λαοί, ἀνυψώθησαν ἀπὸ τοῦ βορβοῦρου μέχρι τῶν κινήσεων, ὑποδουλώσαντες τὴν Ἑλλην εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πνεύματος, τὴν ἀγλαόμορφον. Μεγάλοι τοῦ κόσμου ἀπαρητηαί, Τιτᾶνες ἐν τῇ δημιουργίᾳ, ἔθεντο ἐκποδὸν τὰς γηίνους ἡδονὰς καὶ ἐμπνεόμενοι ἐκ τοῦ ἐν αὐτοῖς θεοῦ ἐνστίχτου, ἀνέπλασαν, ἀνύψωσαν καὶ ἐξηυγένισαν τὸν ἄνθρωπον, νέον κόσμον, τὸν πνευματικόν, δημιουργήσαντες, ἀναγνώρισαντες τοὺς ἠθικοὺς νόμους καὶ νέας λεωφόρους μεγλοπρεπεῖς ἀνακαλύψαντες ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, δι' ὧν ὠδήγησαν τὸν πεπτωκότα ἄνθρωπον εἰς νέαν ζωὴν καὶ τὸ ἀγλᾶν τῆς ἀληθείας φῶς.

Κατ' ἀρχὰς ἦσαν στεῖα τὰ ὄρια τοῦ πνευματικοῦ βίου. Πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς γραφῆς οἱ τοχασμοὶ τοῦ νοῦς μετεδίδοντο καὶ ἐκυκλοφόρου ἀπὸ στόματος, ἐν κύκλοις, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εὐρυτέροις, καὶ ἀπλῶς ἐκ παραδόσεως. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς γραφῆς ἐπτέρωσε τὸ Πνεῦμα καὶ ἔκτοτε ἢ ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν θεῖα αὐτοῦ ἐπίδρασις ἐγένετο ἀκοπωτέρα καὶ γιγάντειος. Τὸ φῶς ἐξεχύθη πανταχοῦ καὶ πολύγλωσσοι κήρυξ ὁ νοῦς ἐξήγειρεν ἐκ τοῦ ληθάργου τὸν παρακοιμώμενον ἄνθρωπον. Ἄφ' ὅτου δὲ ἐφευρέθη ἡ τυπογραφία — τιμὴ καὶ δόξα εἰς τὸν ἀθάνατον Ἰωάννην Γουτεμβέργιον! — τὸ Πνεῦμα ἐγένετο ἥλιος, διαχύον ἐκ τὸν κόσμον σύμπαντα ἀπλέτους τὰς σωτηρίας αὐτοῦ ἀκτῖνας.

Ἐπὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ πνευματικοῦ ἢ ὑλικῆς βίου ἤκμασαν καὶ ἐλαμπρόνθησαν ἢ ἀπεμαράνθησαν καὶ ἡμαυρώθησαν τὰ ἄτομα καὶ οἱ λαοί.

Τὸ Πνεῦμα, ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐν ἑαυτῷ εὐγενὲς καὶ θεῖον, διὰ τῆς καλλιέργειας καὶ ἀναπτύξεως τῶν γραμμάτων, ἐξημερόνει διαπλάσσει καὶ ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ φύσις ἔδωκε τούτῳ ἐνστικτικὰ καὶ ὀρμητικὰ, ἀλλ' ἐκεῖνο τῷ ἐμπνέει καὶ τῷ διδάσκει τοὺς προαιωνίους ἠθικοὺς νόμους καὶ τὰς ἀρετὰς ὑπὸ εὐγενεστέραν καὶ θειοτέραν μορφήν καὶ προάγει τὰς κοινωνίας εἰς τὸ κατ'

ἀρετὴν εὐ ζῆν. Τοῦ πνευματικοῦ βίου δῶρον καὶ μάθημα εἶνε ὅλα αἱ εὐγενεῖς καὶ μεγάλα ἰδέαι καὶ ἐμπνεύσεις, αἱ προαγαγοῦσαι τοὺς λαοὺς εἰς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν δόξαν. Δι' αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἠγάπησε τοὺς ὁμοίους του καὶ ἐγένετο ἡμίθεος· ἐν αὐτῷ ἡ οἰκογένεια ἀνεῦρε τὸ ἱερὸν φίλτρον καὶ τὴν λελογισμένην ἐκείνην στοργήν, ἣτις ἀπὸ τῆς κοιτίδος μέχρι τοῦ τάφου, καὶ πέραν τούτου ἔτι, συνδέει τὰ μέλη τῆς διὰ τῶν θείων ἐκείνων τῆς συμπαθείας καὶ λατρείας δεσμῶν, οἵτινες εἶνε ἡδίστοι ἐν πάσῃ εὐπραγίᾳ καὶ δυσπραγίᾳ τοῦ βίου. Δι' αὐτοῦ ὁ πολίτης ἐγνώρισεν ἐστῖαν καὶ πατρίδα καὶ ἐδιδάχθη τοὺς ἠθικοὺς ὅρους τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τὴν εὐρατάτην ἀλληλεγγύην, ἣτις συνδέει τὰ μέλη τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ἄλληλα καὶ συγκρατεῖ ἐναρμονίως ἐν καθολικῇ ἀδελφότητι τοὺς λαοὺς. Ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ποίησις, ἡ καλλιτεχνία, ὁ κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς βίος περὶ τὸν μέγαν αὐτοῦ ἄξονα ἀενάως στρέφονται.

Ἄρετε ὅμως πρὸς στιγμὴν τοῦ πνευματικοῦ βίου τὸ Πάνθεον καὶ εἰσέλθετε εἰς τοῦ Ὑλισμοῦ τὸ πανδαμιόνιον. Ὁ ἰδιοτελής, ὁ θηριώδης ἐγωϊσμὸς εἶνε ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῶν πάντων, ἡ ἡδονή, ἡ σωματικὴ εὐπραγία, ἰδοὺ τοῦ παντός ὁ θεὸς καὶ κύριος. Μακρὰν πᾶσα ἀρετὴ, ἡ ὑπαγορεύουσα στερήσεις καὶ αὐτοθυσίαις ὑπὲρ ἄλλου, οἰοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ οὗτος. Κάτω πᾶν αἴσθημα, πᾶσα εὐγενής καὶ ὑψηλὴ ἰδέα, ἣτις δὲν ἐξυπηρετεῖ τῆς σαρκὸς ἡμῶν τὰς ὀρέξεις καὶ ῥοπὰς. Τί ὀφείλομεν πρὸς τοὺς γονεῖς μας, οἵτινες δὲν μᾶς ἠρώτησαν, πρὶν ἢ γεννήσωσιν ἡμᾶς, ἂν συγκατατιθέμεθα εἰς τοῦτο; «Ἀδελφός! ἄ, ἄρτος ἀπὸ τὸν αὐτὸν κλίβανον! Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐλησμόνησαν νὰ δέστωσι τὸν ὀμφαλὸν ἐνὸς ἔτι βρέφους!» Κοινωνία, πατρίς, θρησκεία, ἀρεταί, μεγάλα ἰδέαι, φληναφήματα μωρῶν καὶ γραιδίων, φράτται διὰ τοὺς λαγρούς καὶ μορμολύκειαι διὰ τὰ πτηνά! Ἐργὸν νὰ εὐδαιμονῶ καὶ γαίχι μιχθῆτω πυρί. Γράμματα! ὤραϊα ἐφεύρες διὰ νὰ ρυτιδῶται τὸ πρόσωπον εἰς τὴν πρότην τοῦ Μαίτου του, ρικνὸν καὶ δύσμορφον, διὰ νὰ γηράσκη καὶ κυρτῶται προώρως τὸ εὐθυτενὲς καὶ ῥοδαλὸν σῶμα! Ἐρρέτω ἡ φιλοσοφία, ἡ τυμβωρύχος τῶν παρελθόντων καὶ τῶν μελλόντων ὁ σκαιὸς ἐρευνητής! Ὅ,τι ὑπῆρξε δὲν εἶνε πλέον καὶ ὅ,τι μέλλει δὲν εἶνε ἔτι.

Αὔριον ἴσως θὰ εἴμεθα χοῦς, τοῦ κεραμῆως πηλὸς ἢ φουσκῆ τοῦ λαχανοκηπουροῦ! Τρυφήσωμεν εἰς τὰς ἡδονάς, σήμερον, ἐν ὅσῳ ὑπάρχομεν! «Αὐταπάρνησιν, λέγει ὁ ὕλιστής· καὶ διατί παρακκλῶ; Θουσιάν' ἀλλὰ πρὸς τί; Ἐγὼ δὲν βλέπω ποῖος λύκος θουσιάζεται διὰ τὸ καλὸν ἄλλου λύκου. — Εὐθυμον ζώην! Ἡ ζωὴ εἶνε τὸ πᾶν. — Οὔτε καλὸν ὑπάρχει, οὔτε κακόν' ὑπάρχει βλάστησις. Βλαστάνωμεν, ὡς φυτά, καὶ ἡμεῖς. — Ἡ ἀθανασία τοῦ ἀνθρώπου εἶνε κολοκύνθια. — Εἴμην πρὶν γεννηθῶ; ὄχι. Θὰ ἦμαι, ἀποῦ ἀποθάνω; ὄχι. Τὶ εἶμαι; ὀλίγη κόνις ὀργανισμένη. Τὶ πρέπει νὰ πράττω εἰς αὐτὴν τὴν γῆν; Νὰ ἀλγῶ ἢ νὰ ἡδύνομαι. Ποῦ θὰ μὲ φέρῃ τὸ ἄλγος; εἰς τὸ μηδέν. Ἀλλὰ θ' ἀπέλθω μὲ τὸ ἄλγος. Ποῦ θὰ μὲ φέρῃ ἡ ἡδονή; Εἰς τὸ μηδέν. Ἀλλὰ θ' ἀπέλθω μὲ τὴν ἡδονήν. Ἐν ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ ἦνε τις, ἢ τρώγων ἢ τρωγόμενος!» . . .

Δὲν νομίζετε, ὅτι εὐρίσκεσθε ἐντὸς θηριοτροφείου, ἢ ἐνὸς ἀπεράντου σπηλαίου ληστῶν, πρὸς τὸ ὁποῖον παρέλαβε τὸν κόσμον ὁ ποιητὴς τοῦ Τσιλδ' Ἀρόλδου; Ἰπὸ τοιαύτας ἀρχὰς ποῦ πλέον θὰ εὕρῃ ἡ οἰκογένεια φιλοστοργίαν, ἥτις εἶνε τόσον ἀπαραίτητος διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῆς, ἀλλὰ τῆς ὁποίας ἡ κρηπίς εἶνε ἡ αὐτοθυσία; Ποῦ θὰ εὕρῃ θεμέλις νὰ ἐδραιωθῇ ἡ κοινωνία, ν' ἀνυψωθῇ ἐκ τοῦ βορβοροῦ καὶ νὰ λαμπρυνθῇ; Ποῦ θὰ εὕρῃ ἰδανικὸν εἰς λαός, διὰ νὰ μὴ παρέλθῃ οὕτως, ὥστε ἡ ἱστορία του νὰ γραφῇ ἐπὶ ἐνὸς φύλλου λωτοῦ;

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ δὲν εἶνε ἐν τούτοις μόνον ὠφέλιμος καὶ εὐεργετικὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰς κοινωνίας, ἀλλ' ἔχει καὶ τὰς τέραψεις αὐτῆς; καὶ ἡδονάς, τὰς διαυγεῖς καὶ θείας ἐκεῖνας ἡδονάς, πρὸς τὰς ὁποίας δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσιν αἱ τοῦ σώματος. Δὲν εἶνε τὰ γράμματα μαρτύριον μονομανοῦς, τερηδῶν καὶ σῆψις. Εἶνε ὁ γλαφυρότερος τοῦ ἀνθρώπου στολισμὸς καὶ τὸ ἡδύτερον σοιχεῖον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, πηγὴ ἀείρου καὶ ζωογόνου θεῖων ἀπολαύσεων. Παρέχουσι ἡμῖν ἡδονάς, ὁμοίως θελγούσας τοὺς χρόνους τῆς νεότητος καὶ τοῦ γήρατος. Ζωυποροῦσι καὶ ἐξευγενίζουσι τὰς χεῖρας ἡμῶν καὶ προχύνουσι τὰς θλίψεις, ἐπουλοῦντα τὰ τραύματα τοῦ βίου. Τὰ γράμματα ἀνδρίζουσι τὴν καρδίαν καὶ μεγαλύνουσι τὴν ψυχὴν, ἀνυψοῦντα αὐτὴν εἰς ἀγνώστους αἰθερίους κόσμους μέ-

χρῆς ἀποθεώσεως. Δὲν δύναται τις εὐλόγως, νὰ δεχθῆ, ὅτι ὁ σοφός, ὁ κατατρέβων τὸν βίον εἰς τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων, αἰσθάνεται ὀδύνην καὶ ἀνίαν εἰς τὸ κατ' ἐπιπολὴν ζῆρὸν τοῦτο ἔργον. Ὁ Σωκράτης, πίνων τὸ κώνειον χάριν τῆς φιλοσοφίας, ὁ Σόλων, περιφρονῶν τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου, ὁ Ἀπελλῆς, οὐδεμίαν παραδραμῶν ἡμέραν ἄνευ γραμμῆς, ὁ Οὐσσοσ, καϊόμενος ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ὁ Γαλιλαῖος, διακηρύττων τὰς ἰδέας του ἐνώπιον τῶν ἱερεξεταστῶν, ὁ Νεύτων, γηράσκων εἰς τὴν μελέτην τῶν οὐρανόων σωμάτων, ὁ Βολταῖρος, γράφων δι' ὅλης του τῆς ζωῆς, ὅλοι ἐν γένει οἱ ἥρωες καὶ μάρτυρες τῆς ἀληθείας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν μεγάλων ἰδεῶν, πάντως εἶχον ἐν ἑαυτοῖς θεσπεσίας ἠδονῆς πυρῆν καὶ εἰς τοὺς μόχθους αὐτῶν καὶ τὰ μαρτύρια ἠσθάνοντο ἀναντιρρήτως ἐντὸς των χαρὰν βαθυτάτην καὶ ἄρρητον. Ποία τοῦ ὕλικου κόσμου ἠδονὴ ἔσχε τοσοῦτον ἄφθαρτον θέλγητρον, ὥστε νὰ κρατήσῃ ἐπ' αὐτῆς τὸν ὕλιστὴν καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον αἰχμάλωτον, ὡς τὸν διάσημον φυσιολόγον Χουδερ, ὅστις, ἐν ᾧ κατηνάλωσεν ὀλόκληρον τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν τῶν μελισσῶν ἐξέτασιν καὶ ὑπέστη τελευταῖον τύφλωσιν ἐκ τῆς ἐνασχολήσεως αὐτῆς, δὲν ἔπαυσεν ὁ ἀκάματος τῆς ἐπιστήμης μάρτυς καὶ μετὰ τὴν τύφλωσιν αὐτοῦ ἐρευνᾶν τὰ περὶ τοῦ βίου τῶν μελισσῶν δι' ἄλλοτρίων ὀφθαλμῶν;

Βρίθει ἡ ἱστορία παντὸς εἶδους περιφανῶν παραδειγμάτων ἀνδρῶν, ἀγαπησάντων καὶ τιμησάντων τὰ γράμματα, ὧν ἡ ἀναγραφὴ ἤθελεν εἶσθαι ἴσως ἐκτὸς τῶν γενικῶν ὀρίων τῆς παρούσης μελέτης. Ἴδου δέ τινα ἐκ τῶν περιφανεστέρων. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἐν μέσῳ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πολέμων καὶ θριάμβων του, σφόδρα ἐλυπεῖτο στερούμενος βιβλίων καὶ ἔγραφε πρὸς τὸν Ἄρπκλον νὰ τῷ πέμψῃ τοιαῦτα, εἶχε δὲ πάντοτε ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ τὸν Ὅμηρον καὶ διατήρει φιλολογικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὴν παραμονὴν τῆς ἐν Φαρσάλῳ μάχης ὁ Βροῦτος συνέταξε σύνοψιν τῆς ἱστορίας τοῦ Πολυβίου, γράφων ἔτι καὶ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου τὰ καύματα. Ὁ Καῖσαρ ἐν μέσῳ τῶν πολέμων ἔγραφε τὰ ἀθάνατα ὑπομνήματά του. Οὐδεμία κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ φροντίς ἀπέσπασέ ποτε τὸν Κι-

κέρωνα ἀπὸ τῆς μελέτης. Οἱ Πλήνιοι ἦσαν ἐμμονῶς προσηλωμένοι εἰς τὴν σπουδὴν. Ἡθύμει ὁ Πετράρχης, ὁπότε δὲν ἀνεγίνωσκεν, οὔτε ἔγραφεν. Ἐξόριστος ἐν Μιτυλήνῃ ὁ Μάρκελλος ἦτον εὐδαίμων, ἔκδοτος ὅλως εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὰς ὠφελίμους τέχνας. Πτολεμαῖος δὲ ὁ Φιλοπάτωρ ἤγειρεν ἄγαλμα καὶ ναὸν τοῦ Ὁμήρου.

Καὶ κατὰ πόσον μὲν τὰ γράμματα συμβάλλουσιν εἰς τὴν πρόδον τῶν ἀτόμων, δύναται τις λίαν ἀκόπως νὰ γνωρίσῃ, ἐπισκεπῶν τὴν ζωὴν τοῦ εὐπαιδευτοῦ καὶ τοῦ ἀμαθοῦς, πάσης ἐν γένει ἐποχῆς, ὧν οὗτος μὲν βιοῖ δίκην κτήνους ἐν ταῖς ἀλόγοις κλύτου ὄρμηκι καὶ ὀρέξεσιν, ἐκεῖνος δὲ παρέχει τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα εὐγενοῦς καὶ τελειοτέρου ὄντος, ὑπερέτερου τοῦ ὕλικου βίου καὶ οὕτως εἰπεῖν ὑπερανθρώπου. Κατὰ πόσον δὲ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ εὐεξίαν τῶν κοινωνιῶν μαρτυροῦσιν ἐξόχως ἡ Γαλλία, ἣν ἀνέπλασαν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας κοινωνίας οἱ μεγάλοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐγκυκλοπαιδισταί, ἡ Γερμανία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ Ῥώμη καὶ πρωτίστως ἡ Ἑλλάς.

B.

Ἡ Ἑλλάς, ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ὑπῆρξεν ἡ ἀθάνατος κοιτίς τοῦ Πνεύματος καὶ πάσης μεγαλοφυΐας. Ὁ Ἕλλην ἀπεθέωσε τὸ Πνεῦμα. Οὐδαμοῦ τοῦτο εὔρε τοσοῦτον γόνιμον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ χώρον. Οἱ πρὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς πολιτισμοί, ὁ Περσικὸς καὶ ὁ Αἰγυπτιακός, ὠχρίσθησαν πρὸ τῆς ἀπαρχμύλλου λαμπηδόνος τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ὅ,τι ὠραῖον καὶ φιλόκαλον, ὅ,τι πνευματικῶδες καὶ ὑψηλόν, ὅ,τι βαθύ καὶ χάριεν εὔρον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πνεύματι τὸν ἀθάνατον τῆς τελειότητος τύπον, ὃν ἐθαύμασαν, θαυμάζουσι καὶ θὰ θαυμάζωσιν αἰῶνες αἰῶνων. Τὸ πᾶν ἐδῶ ἦτο ὑψηλὸν ὠραῖον καὶ ἀγλαόμορφον.

Ὁ Ὀμηρὸς καὶ ὁ Ἡσίοδος, Τιτᾶνες δημιουργικοὶ ποιηταί, ἐδημιούργησαν τοὺς θεοὺς. Ὁ Ὀλυμπος ὑπῆρξε τὸ θαυμασίον αὐτῶν Πάνθεον. Πάντων καὶ πασῶν κατακόρυφος εἰς τὰ ὑπέρτατα δώματα ἤνασσαν ὁ ἄναξ ἀνδρῶν τε θεῶν τε Ζεὺς, ὁ τύπος τῆς ὑπερτάτης νοήσεως καὶ μεγαλειότητος, ἔχων ἔνθεν μὲν τὴν σύνθρονον Ἥραν, ἔνθεν δὲ τὴν Ἀθηνᾶν, τὸ σύμβολον τοῦ πνεύματος καὶ τῆς

σοφίας. Ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠΰγαζεν ἡ τελειότης τοῦ κάλλους Ἄφροδίτη, κρατοῦσα ἐν τῇ ἀγκάλῃ τῇ παγκάλῃ τὸν υἱὸν Ἐρωτα, ἀγλαόμορφον παιδίον, φέρον βέλη καὶ πτερά, καὶ παρ' αὐτῆ ὁ Ἄρης ἐτάζων βαθέως τὸ κάλλος τῆς τὸ ἄρρητον. Παρ' αὐτῆ ἐμάρμαιρε τῶν Χαρίτων τὸ σεμνότατον σύμπλεγμα. Παρὰ τῆ Ἥρα σελασφόρος ὁ λαμπρὸς Ἀπόλλων ἔκρουε τὴν λύραν ἐν θεσπεσίαις μελωδίαις. Ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἴρις, τοῦ Διὸς οἱ ἄγγελοι καὶ θεράποντες, ἀνέμενον τὸ νεῦμα του. Παρεκάλητο σκεπτικὴ ἡ Ἄρτεμις καὶ ὁ ἐνοσίχθων Ποσειδῶν. Εἶποντο δὲ θεοὶ καὶ θεαὶ ἄλλοι καὶ ἡμίθεοι ἐν τῷ ὀλοχρῦτῳ καὶ ἐκλάμπρῳ τοῦ Ὀλύμπου δαπέδῳ, ἐσθίοντες ἀμβροσίαν καὶ νέκταρ πίνοντες καὶ διέποντες τὰ τε οὐράνια καὶ τὰ γήινα.

Ὁ Ἐλικὼν καὶ ὁ Παρνασσός, τὰ χαριέστατα τῶν Μουσῶν ἐνδiciaτήματα, ἦσαν θαυμάσιαι ἀκτῖνες τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἐπὶ τῶν χαριστάτων καὶ τερπνοτάτων ἐκείνων κορυφῶν, ὁ μουσηγέτης καὶ ἀκτινοβόλος Ἀπόλλων ἔκρουε τὴν θεσπεσίαν λύραν πρὸς τὰς θυγατέρας τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης, ὀρχομένους περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διὸς καὶ ὑμνούσας τοῦτον ἐν μελωδικωτάτῃ ἁρμονίᾳ μουσικῶν ὀργάνων καὶ παρὰ ῥοδοδάφνης ἀειθαλεῖς. Ἡ Ἴπποκρήνη, ἡ Κασταλία καὶ ἡ Ἀγανίππη ἐζωπύρουν διὰ τῶν κρυσταλλίνων αὐτῶν ναμάτων τὰ ἀβρότερα καὶ τῆς ἰάσμευς, τὰ δροσερώτερα καὶ τῆς ἐωθινῆς αὔρας ἐκεῖνα σώματα

Ὁ Ὀρφεὺς ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ δικιμνίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅστις διὰ τῆς τέχνης συνεκίνει καὶ τὰ ἄψυχα ὄντα. Ἡ ἱερὰ βίβλος τῶν Ἑλλήνων ἦτο τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου. Οἱ ποιηταὶ ἐμυσταγώγουν αὐτοὺς εἰς τὰ μυστήρια τοῦ πολιτισμοῦ, διότι ἱερεὺς αὐτῶν ἦν ὁ ἀοιδός, ὁ ποιητής. Ἡ προσφώνησις τοῦ ποιητοῦ κατῳρθοῦ, ὅπως πανταχόθεν ἀνατείλωσι πνεύματα καὶ ἐξέλθωσιν αἱ Νύμφαι ἐκ τῶν δρυῶν, τῶν ὀρέων καὶ τῶν ποταμῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν νομοθετῶν ἦσαν ποιηταὶ. Οἱ φιλόσοφοι ἀνύψωσαν αὐτοὺς εἰς κολοφῶνα εὐκλείας, εἰς τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Αἱ σχολαί, τὰ θέατρα, οἱ ἀγῶνες, αἱ ἐορταί, αἱ διατριβαί, τὰ συμπόσια, ἡ καλλιτεχνία ὑπερύψωσαν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν φιλοκαλίαν αὐτῶν. «Εἰς οἰονδήτοτε μέρος καὶ ἂν διευθύνωμεν τὰ βήματά μας, λέγει ὁ Βύ-

ρων, πατούμεν γῆν ἱεράν. Οὐδὲν μέρος τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος καθιερώθη εἰς χυδαία μνημεῖα, ἀλλ' ἔλη ἡ χώρα τῆς εἶνε εὐρὺ θέατρον θαυμάτων καὶ σκηνὴ μεγάλων πράξεων εἶνε πᾶσα σπιθαμὴ αὐτῆς».

Ἄλλὰ τί νὰ εἶπη τις μεγαλήγορον καὶ πομπῶδες καὶ νὰ μὴ ᾔηε ἀμυδρὸν ἰχνογράφημα περὶ τῆς ἀθανάτου αὐτῆς χώρας, ἥτις ἐπλήρωσε τὸν κόσμον ἀνεσπέρου φωτός; Οὐδέποτε θέμα ὑπῆρξε τοσοῦτον ἀνεξάντλητον, οὐδέποτε κάλλος τοσοῦτον ἄφθαρτον, ὥστε ἐπὶ 24 αἰῶνας νὰ ὑμνῆται καὶ ὁμοῦ νὰ ᾔηε πάντοτε ἀπερίγραπτον, πάντοτε νέον, ἀνθηρὸν καὶ ἀκμαῖον, πάντοτε θέλγον.

Ὁ τόπος ὁμοῦ, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἀνεπτύχθη καὶ ἐλατρεύθη τὸ Πνεῦμα, ἦσαν αἱ ἀθάνατοι Ἀθηναί, τὸ ἀγλαὸν καὶ τρισένδοξον ἄστυ, ἡ Βηθλεὲμ τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, ἡ τῶν λαμπρῶν τῆς δημοκρατίας χρόνων, ἡ περικλεῆς τοῦ Περικλέους ἐποχὴ, καὶ κατόπιν ἐν μέρει ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἥτις ὑπερλάμπρυνε τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ὄνομα. Ὅλοι οἱ κλάδοι, εἰς οὓς τὸ πνεῦμα δύναται νὰ ἐπιδοθῆ, εὐρον τὰς ἀθανάτους αὐτῶν τελειότητας. Αἱ σχολαί, αἱ στοαί, οἱ περίπατοι, αἱ ἐκκλησίαι τοῦ λαοῦ, τὸ βῆμα, ἡ λύρα, τὸ θέατρον, ἡ καλλιτεχνία ἀνέδειξαν ἀπαρμιλλοῦς τῆς διανοίας ἐξοχότητας. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη εἶνε ἀστεροεῖς οὐρανὸς μεγάλων ἀνδρῶν. Δυσαρτίμητοι εἶνε οἱ μεγάλοι αὐτῆς φιλόσοφοι, οἱ ἱστορικοί, οἱ ῥήτορες, οἱ ποιηταί, αἱ παντὸς εἴδους ἐξοχοὶ διάνοιαι καὶ οἱ καλλιτέχναι, οἵτινες κατέλιπον εἰς τὰς μεταγενεστέραις γενεαῖς τὰ ἀθάνατα ἐκείνα τῆς καλλιτεχνίας μνημεῖα, ἅτινα οὐδέποτε θὰ κορεσθῶσι, θαυμάζοντες οἱ αἰῶνες.

Ἐν καὶ μόνον αὐτῶν, τὸν Περθενώνα, θαυμάζων, ὁ Λαμαρτινὸς λέγει περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηναίων. «Ἦναι ὁ μόνος καὶ ἐξαίρετος τύπος φιλοκαλίας, ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς. Ἡ ἰδανικὴ ὠραιότης ἀπεκαλύφθη ὡς ἐκ θαύματος εἰς τὸν κατ' ἐξοχὴν καλλιτέχνην λαὸν καὶ διεβιβάσθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐπὶ ἀδαμάστου μαρμάρου καὶ ἐπὶ ἀθανάτων γλυπτῶν. — Τὸ μνημεῖον τοῦτο, ὡς ἦτον εἰς τὴν ἀρχὴν του, ἀκέραιον ἐπὶ τῶν φυσικῶν του βάθρων, μὲ τὰς κεκοσμημένας ἀπὸ ἀσύγκριτα ἀγάλματα

βαθμίδας του, με τὰς κολοσσαίας ἀνκλογίας, με τὴν τελείαν ἐπεξεργασίαν ὅλων ἐν γένει τῶν μελῶν του, με τὴν ὕλην του, με τὴν χροιάν του — τὸ μνημεῖον τοῦτο, φῶς ἀπολιθωθῆν, ἀκορέστως ἐκπλήττει πρὸ αἰῶνων τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. — Εἶνε τὸ τελειότατον ποίημα, γεγραμμένον ἐκ λίθου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. — Θεωρῶ τὴν ἀρχαιότητα ἀκέραιον εἰς τὸ θεῖον ἀριστούργημά της τοῦτο. — Ἡ θέα τοῦ Παρθενῶνος φανεροῖνε τὴν κολοσσαίαν μεγαλειό-ἔθλους τινὸς πλέον ἢ ἡ ἱστορία. Ὁπαῖος ἐξαισιος πολιτισμὸς ἦτον ἐκεῖνος, καθ' ὃν εὐρέθη μέγας ἀνὴρ ἐπιστατῶν, ἀρχιτέκτων ἐπινοῶν, ἀγαλματοποιὸς διακοσμῶν, λιθοξόοι ἐπεξεργασταί, λατόμοι τεχνῖται, λαὸς πληρωτῆς καὶ ὀφθαλμοὶ ἱκανοὶ νὰ κατανοήσωσι καὶ θαυμάσωσι τοιαύτην οἰκοδομήν! Ποῦ πλέον θέλει εὐρέθῃ ἐποχὴ καὶ λαὸς τοιοῦτος; Οὐδέμια ὑπάρχει προαίσθησις. Καθόσον γηράσκει ὁ ἄνθρωπος, χάνει τὴν ζωρότητα, τὸν οἶστρον, τὴν ἀναγκάϊαν εἰς τὰς τέχνας ἀφιλοκέρδειαν! — Ἰδὲ τὴν οἰκοδομήν ἐκείνην καὶ φύγε! — Τοιαύτας ἀποκαλύψεις δις μόνον χαρίζει ὁ οὐρανὸς εἰς τὴν γῆν. — Εἶνε, ὡς τὸ ποίημα τοῦ Ἰώβ, ἢ ὡς τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων ὡς τὸ ποίημα τοῦ Ὀμήρου ἢ τὴν μουσικὴν τοῦ Μοζάρτου! — δημιουργεῖται, φθινεῖται, ἀκούεται καὶ πλέον δὲν δημιουργεῖται, δὲν φαίνεται, δὲν ἀκούεται, μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰῶνων!»

Πάμπολα ἱστορικὰ παραδείγματα μαρτυροῦσι τὸ ἀθάνατον τῶν Ἀθηνῶν κλέος, αἵτινες ἦσαν ἡ περιφανεστάτη τῶν φώτων καὶ τοῦ πνεύματος ἐστία. Παροιμιῶδες εἶνε τὸ πολύφημον Ἀττικὸν ἄλας. Ὁ Ἰππάρχος, ὁ Θεὸς τοῦ Πεισιστράτου ἦτο, κατὰ τὸν Αἰλιανόν, ὁ σοφώτατος τῶν Ἀθηναίων. Οὗτος ἐκόμισε πρῶτος τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠνάγκασε τοὺς βραψωδοὺς νὰ ἄδωσιν αὐτὰ εἰς τὰ Παναθηναϊα. Ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀνακρέοντα πεντηκόντορον διὰ νὰ τὸν φέρῃ εἰς Ἀθήνας. Ἐκράτει πλησίον του πάντοτε τὸν Σιμωνίδην διὰ μεγάλων δώρων καὶ μισθῶν. Ἐτίμα δὲ καὶ ἡγάπα τοὺς πεπαιδευμένους, παρέχων οὕτως ἑαυτὸν παράδειγμα φιλομουσίας τοῖς Ἀθηναίοις. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀκούσαντες τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου ἐπὶ τῶν Παναθηναίων ἐβράβευσαν αὐτὸν διὰ δέκα ταλάντων! Ὁ Ἀνάχαρσις ἔρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκ τῆς Σκυθίας, ὁ Εὐκλείδης ὁδοιπορεῖ καθ' ἐκάστην νύκτα,

γυναικεία ἐνδεδυμένους, ἐξ ἐχθρικῆς πόλεως τῶν Μεγάρων, ὄπω, ἀκούσῃ τὸν Σωκράτη. Ὁ Κλεάνθης ἀναβαίνει καθ' ἐκάστην ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸ ἄστυ, ὁ Δημόκριτος, ὡς καὶ ὁ Πυθαγόρας, ἀναχωρεῖ εἰς Χαλδαίαν διὰ τὴν ἀστρονομίαν, εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ τὴν γεωμετρίαν κλπ. Σώζεται δὲ ἐν τῷ Ἀλκίφρονι γλαφυρότατον χωρίον, ἐν ᾧ Λαιμοκύκλωψ τις, ἐπανερχόμενος ἐκ Πελοποννήσου εἰς Ἀθήνας, κακίζει μετ' ἀποστροφῆς τὴν σκαιότητα καὶ τραχύτητα τοῦ βίου ἐκείνης καὶ ἐπιφωνεῖ μετὰ λατρείας καὶ πάθους πρὸς τὸ φιλόκαλον ἄστυ. «Ἐμοὶ γένοιτο, πρόμαχε Ἀθηναῖα καὶ πολυούχε τοῦ ἄστεος, Ἀθήνησι καὶ ζῆσαι καὶ τὸν βίον ἀπολιπεῖν· ἄμεινον γὰρ πρὸ τῆς Διομήτιδος πύλης ἢ πρὸ τῶν Ἰππάδων ἐκτάδην κεῖσθαι νεκρὸν τύμβου (οὐ) περιχυθέντος ἢ τῆς Πελοποννησίων εὐδαιμονίας ἀνέχεσθαι».

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦν τὸ κυριώτατον τῆς ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, ἰδίως δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. Ὁ Κικέρων μετέβη εἰς Ἀθήνας διὰ τὴν ἀκούσῃ τὸν περίφημον διδάσκαλον τῆς φιλοσοφίας Ἀντίστοχον. Εἰς Ἀθήνας ἤλθον καὶ ἐσπούδασαν καὶ ἄλλοι Ῥωμαῖοι εὐπατρίδαι. Ἡ γενεὰ τῶν Σκηπίωνων, ἦν λίαν φιλομαθὴς καὶ ἐτίμα τοὺς εὐπαιδεύτους Ἑλληνας. Δεινὸς ἦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν ὁ Σύλλας. Ἡγάπων καὶ ἐκαλλιέργουν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ὁ Μάριος, ὁ Κάτων, ὁ Βρούτος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Τιβέριος, ὁ Νέρων καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος. Ἐκ φιλομαθείας ὁ Καῖσαρ δὲν ἀπηξίου νὰ φοιτᾷ παρὰ τῷ Ἀρίστονι καὶ ὁ Πομπήιος παρὰ τῷ Κρατίππῳ. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ ἔτυχον τῆς ἰδιαζούσης αὐτοκρατορικῆς προστασίας αἱ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν, εἰ καὶ ἐν αὐταῖς ἐπεκράτει πλέον ἢ ἄγωνος σοφιστικὴ τέχνη. Ἑλληνες εἰσήγαγον πρῶτοι εἰς Ῥώμην τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα, καὶ τὴν σπουδὴν τῆς Γραμματικῆς. Μετὰ τὴν κατὰ κτησιν τῆς Ἑλλάδος ἀπηλθον εἰς Ῥώμην καὶ Ἑλληνες σοφοί, διδάσκοντες τὰ τέκνα τῶν εὐπατριδῶν Ῥωμαίων. Ἀξιοσημείωτον εἶνε ὁμῶς, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι τοσοῦτον ἐτίμων τὸ πνεῦμα, ὥστε ἐξέβαλον τῆς Ῥώμης τοὺς Ἐπικουρεῖους, Ἀλκαῖον καὶ Φιλίσκον, «ὅτι πολλῶν καὶ ἀτόπων ἠδονῶν εἰσηγηταὶ τοῖς νέοις ἐγένοντο», ὡς εἶχον πράξει ἄλλοτε καὶ οἱ Μεσσήνιοι διὰ τοὺς Ἐπικουρεῖους.

Περιφανέστατα δὲ παραδείγματα τοῦ κλέους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐν γένει, τῶν φώτων καὶ τῆς καλλιτεχνίας αὐτῆς εἶνε καὶ τάδε σὺν τοῖς ἄλλοις. Ὅτε ἤθελον οἱ Λακεδαιμόνιοι ν' ἀφανίσωσι τὰς Ἀθήνας, ἠρώτησαν τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἀπεκρίθη «τὴν κοινὴν ἐστὶν τῆς Ἑλλάδος μὴ κινεῖν». Ληλατουμένων τῶν Θεσβῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεβόησε πρὸς τοὺς στρατιώτας του: «*Πυρδάρου τὴν οἰκίαν μὴ καίετε!*» Πολιορκουμένης τῆς Κορίνθου, μικρὸς παῖς ἀπέσπασε δάκρυα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Μουμίου, ἀπαγγέλλων στίχους τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Σύλλας, ἐκπολιορκῶν καὶ δειῶν τὰς Ἀθήνας, ἐφείσθη τῶν τειχῶν καὶ ἀνέστειλε τὴν φθορὰν τοῦ ἄστεος, *χαριζόμενος*, ὡς εἶπε, *πολλοὺς μὲν ὀλίγους, ζῶντας δὲ τεθνηκόσι*, διὰ τῶν ὀλίγων καὶ τεθνηκότων νοῶν τοὺς ἀρχαίους καὶ ἐνδόξους Ἀθηναίους. Ὅτε ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἠσθάνθη παροξυσμοὺς τοῦ πνεύματος, θεωρῶν κατείδωλον οὔσαν τὴν πόλιν, διασυρόμενος δὲ καὶ χλευαζόμενος, ὡς σπερμολόγος καὶ ξένων δαιμονίων καταγγελεύς, ἤχθη ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὅλη ἡ οὐρνοβάμων αὐτοῦ εὐγλωττία δὲν ἐδυνήθη νὰ τὸν κρατήσῃ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπῆλθε μετ' ὀλίγον ἐντεῦθεν. Καὶ τέλος πάντων τοσοῦτον ἀπέπνευε θέλγητρον ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος εὐκοσμος κόσμος μὲ τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ πνεῦμα καὶ τὴν ἀθάνατον αὐτοῦ καλλιτεχνίαν καὶ φιλοκαλίαν, ὥστε μετὰ τὰς δηλώσεις καὶ συλήσεις τῶν ναῶν ὑπὸ τοῦ Μουμίου, Μετέλλου καὶ Σύλλα, ἐν ᾧ παρήκμαζε πλέον, «ἐπὶ ἓνα ὀλόκληρον αἰῶνα ἡ οἰκουμένη ἀντῆχει τὸν κρότον τῶν σφυρῶν, αἵτινες ἀνέτρεπον καὶ συνέτριβον τὰ ἀθάνατα μνημεῖα τῆς καλλιτεχνίας του» καὶ κατεσκάπτοντο οἱ ναοὶ καὶ οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἐρίπτοντο εἰς τὰς καμίνους καὶ συνέτριβοντο καὶ μετεβάλλοντο εἰς κονιορτὸν ὑπὸ τοὺς τροχοὺς τῶν ἀρμάτων» σμήνους φανατικῶν, ὅπως ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς ὁ κόσμος ἐκεῖνος καὶ ἰδρυθῆ ὁ χριστιανικός.

Ἄλλ' ὅτε τὸ πνεῦμα παρηγωνίσθη ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀπεμαρῆθησαν αἱ διάσημοι σχολαί, μεταπεσοῦσαι εἰς σοφιστῶν ἀγόνους διατριβάς, ὅτε ἡ μεγαλοπρεπὴς Μοῦσα τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου δὲν ἠκούετο πλέον ἀπὸ τοῦ εὐκλεοῦς Διονυσιακοῦ θεάτρου, ὅτε ὁ Ὑλισμὸς ἀπὸ τῶν Ἐπικουρείων εἰσέρ-

πυσεν εἰς ὅλας τὰς φλέβας τῆς κοινωνίας ἐκείνης· καὶ διέφθειρε τὸν μέγαν λαόν, ὁ ἀρχαῖος Ἑλλην. κόσμος· κατέρρευσεν εἰς ἀδοξίαν καὶ ὑποδούλωσιν. Αὐτηρὰ εἶνε ἡ ἠθικὴ ἔκλυσις τῶν χρόνων τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, εἰς ὃν, διὰ ψηφίσματος τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀνηγέρθησαν, ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν, τριακόσιοι ἐξήκοντα ἀνδριάντες! Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκεῖνοι, οἵτινες, εἰς τὸν Δημάδην, ψηφίσαντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν Ἀλέξανδρον θεὸν τρισκαίδέκατον, μὴ ὑποφέροντες τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀσεβείας, ἐπέβαλον ζημίαν ἑκατὸν ταλάντων, «ὅτι θνητὸν αὐτὸν δὴ τὸν Ἀλέξανδρον ὄντα ἐνέγραψε τοῖς Ὀλυμπίοις», ἀπεθέωσαν δουλοπρεπέστατα Δημητρίον τὸν Πολιορκητὴν καὶ ἐψηφίσαντο τὰ ἐπονείδιστα ἐκεῖνα ψηφίσματα τοῦ Στρατοκλέους καὶ Δρομοκλείδου τοῦ Σφηττίου, δι' ὧν ἔστησαν χρυσᾶς εἰκόνας ἐφ' ἄρματος τοῦ τε Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Δημητρίου, ἐστεφάνωσαν ἀμφοτέρους διὰ στεφάνων χρυσῶν ἀξίας διακοσίων ταλάντων, ἱδρυσαν αὐτοῖς «βωμὸν σωτήρων», πολλὰ δὲ ἄλλα πρὸς τιμὴν καὶ κολακείαν τῶν ἐποίησαντο, καὶ ἀνεκήρυξαν τὸν Δημήτριον, βασιλέα αὐτῶν καὶ Θεόν! Τοσοῦτο δὲ προεχώρησεν ἡ παρακμὴ, ὥστε κατόπιν ὁ Ἰουλιανός, ἐμμανὴς λάτρις τῶν ἑλλην. γραμμάτων καὶ ἐραστὴς τοῦ πάλαι κόσμου, ὑπνοβάτης μέγας τῆς εὐκλεοῦς ἀρχαιότητος, παράβολος ὄνειροπόλος, Πυγμαλίων, θέλων νὰ ζωπυρήσῃ, ἀπολιθωθείσαν πλέον, Γαλάτειαν, εἰς μάτην ἐμόχθησε ν' ἀνορθώσῃ τοὺς πεπτωκότας ἀρχαίους θεοὺς κατασωτεύσας θησαυροὺς πρᾶκτικῆς δραστηριότητος, ὡς λέγει ὁ ἱστορικός. Καὶ ὅτε ὁ ἱατρὸς καὶ φίλος του Ὀριβάσιος ἐστάλη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Δελφοὺς διὰ ν' ἀνορθώσῃ τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ Πυθία ἔδωκεν αὐτῷ τὸν ὕστατον χρησμόν, ὥσει τὸ κύνειον ἄσμα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἀπαγγέλλουσα, μελαγχολικώτατα φωνοῦσα·

«Εἶπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αἰλά.

•Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,

•Οὐ παγὰν λαλέουσιν. Ἀπέσθετο καὶ λάλον ὕδωρ.»

Μετά τινα χρόνον ὁ Ἰουστινιανός ἐκλείσει καὶ τὰς τελευταίας σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὕστατον ἄσυλον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἔμειναν «τὰ ἱερὰ κεκλεισμένα, αὐχμῶντα δὲ τὰ γυμνάσια,

τὸ θέατρον ἀνεκκλησίαστον, ἄφωνα τὰ δικαστήρια, ἡ Θεῶν χρησμοῖς καθιερωμένη Πνύξ, ἀφηρημένη τοῦ δήμου, ἡ ἱερά τοῦ Ἰάκχου φωνὴ κατασεσιγασμένη, τὸ σεμνὸν ἀνάκτορον τῶν Θεῶν κεκλεισμένον καὶ τῶν φιλοσόφων αἰ διατριβαὶ ἄφωνοι!» ὄχοντο ἀπιόντες οἱ θεοὶ καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλλάς δὲν ὑπῆρχε πλέον!

Γ.

Εἶνε χρήσιμος ἐνταῦθα κοινωνιολογικὴ τις παρέμβασις, διὰ τὰ ριψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς σήμερον Ἑλλην. κοινωνίας, ὅπως ἀντιπαρατεθῆ αὕτη ἐν τῇ φορᾷ τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἀρχαίαν.

Τὸ Ἑλληνικὸν γένος, ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης ὠνόμασε *διανοητικοί*, παρουσιάζει σήμερον — φίλος ὁ Πλάτων, φιλότατη δὲ ἡ ἀλήθεια! — δυσέλπιδα εἰκόνα ἠθικῆς ἐκλύσεως καὶ διανοητικῆς νάρκης.

Περιορίσατε ἰδίως τὴν προσοχὴν ὑμῶν ἐδῶ εἰς τὴν χώραν τῶν λαμπροτέρων τοῦ πνευματικοῦ βίου παραδόσεων καὶ μνημείων, εἰς τὰς Ἀθήνας, αἵτινες εἶνε τοῦ ὄλου ἔθνους ἡ καρδία καὶ ἔνθα ἡ ἀνάγκη τοῦ βιοπορισμοῦ δὲν ἀποπνίγει συνήθως, ὡς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, τὰς εὐγενεστέραις καὶ πνευματικῆς τῆς ψυχῆς ῥοπᾶς.

Θλιβερὸν εἰπεῖν καὶ ἰδεῖν! Μετὰ τινα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, καθ' ἃ ἀνεφάνη ποιός τις ἔρωσ πρὸς τὰ γράμματα, μία ἀνθρωπίνη γενεὰ δὲν προέλαθε νὰ παρέλθῃ, καὶ ἀπεμαράνθη προῶως καὶ παραδόξως, μόλις ἀνεφύετο, ἡ ἱερά πρὸς τὰ γράμματα ἀγάπη καὶ τιμὴ καὶ ὀ υλισμὸς, διαφθορῆς καὶ ἀπαίσιος, ὡς ὑδράργυρος, πανταχοῦ σχεδὸν εἰσδύσας, κατεμίανε τὰς ψυχὰς καὶ τὰ ἦθη. Σήμερον τὰ σχολεῖα εἶνε, οὐχὶ τὰ σεμνοπρεπῆ καὶ θαυμάσια ἐκεῖνα ἐνδικιτήματα, ὅπου ἐμορφοῦτο, ὑψοῦτο καὶ ἐλαμπρύνετο τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀπλῶς ἐργαστήρια πρὸς παροχὴν βιοποριστικοῦ ἐπιτηδεύματος. Εἰς ὄλου, τοὺς κλάδους τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐπικρατεῖ ἐπιπολαία καὶ μηχανικὴ τις ψευδοπαιδεία, ἀφ' ἧς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐλλείπει ἡ ἱερά ἐκεῖνη φλόξ, ἡ ἐκκαίουσα τὸν πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτα. Ὑπάρχει τυπικότης, ἐπιπολαιότης, δὲν ὑπάρχει πλέον ἱερὸς πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωσ καὶ ἐνθουσιασμὸς. Ἡ πατρῴα γλῶσσα, ἡ γλῶσσα τῶν Θεῶν, ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, ἡ γλῶσσα,

ἦν ὁ Βιλλεμαῖνος ἀπεκάλει «μελωδίαν διηρηκῆ», θεωρεῖται σήμερον ἀλλοκότως, ὡς γλώσσα πτωχῆ ἀηδῆς καὶ ἀγροῖκος, καὶ κατέστη ἀπαραίτητον τῆς καλῆς ἀνατροφῆς προσὸν τὸ μὴ λαλεῖν μηδὲ γράφειν ἢ τοῦλάχιστον τὸ δὴθυλεύειν αὐτὴν διὰ ξενογλώσσων φράσεων, ὥστε ἐξωρίσθη ἐκ πολλῶν ἐλληνικῶν οἴκων ἢ κατήντησεν Ἄρλεκίνος ἀγνώριστος. Ἡ ἐπιπολαιότερα διαφθορὰ ἐπεπόλασε, τὸ πνεῦμα ὠχρᾶ ἀπέναντι τοῦ ἀργύρου καὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ αὐτὸ ἐστὶ τὸ ὀρθῶς γράφειν κατήντησε νὰ θεωρῆται ἔργον διδασκαλικόν, σχολαστικόν, δηλ. κατὰ τὴν περὶ διδασκάλων δοξασίαν τοῦ συρμού. Κύριος δὲ οἶδε, μὴ ἀναζήση παρ' ἡμῖν καὶ τὸ μεσαιωνικὸν λόγιον «*intraecum est, non legitur*». Τῶν παιδῶν ἡ ἀνατροφή ἐμπιστεύεται εἰς ἀκολάστους τροφούς, παντοειδῆ ἐκθράσματα ξενικῆς διαφθορᾶς συνήθως. Ἡ νεότης ἀσωτεύει τὰ χρυσᾶ ἔτη τῆς εἰς τὴν ῥαστώνην καὶ τὰς σωματικὰς ἡδονάς. Ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Ἄριστοτέλης εἶνε σκαιοί, ἀνούσιοι καὶ ἀπρόσιτοι κρονόληροι. Ἄντ' αὐτῶν ψυχαγωγοῦσι καὶ χειραγωγοῦσι τὸν λαὸν νεώτεροι, τοῦ συρμού, παιδαγωγοί, οἷοι οἱ Ζωλᾶ, Πῶλ-δὲ-Κῶκ, Δαροῦ καὶ Σχιθῶ! Ἡ πορνογραφία εἶνε τὸ τρύφημα τῶν πνευματωδῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ καλλιτεχνικῆ παρορᾶται. Τὰ θέατρα, εἰς τὰ ὅποια ἄλλοτε ἡ ὑψηλὴ καὶ σεμνοπρεπῆς μουσα τῶν τραγικῶν συνήθριζε τὸν λαὸν εἰς διδασκαλίαν τῶν εὐγενεστάτων αἰσθημάτων καὶ τῶν ὑψηλῶν φρονημάτων, εἶνε σήμερον διδασκαλεῖα πάσης ἀκολασίας, ὅπου τὰ μᾶλλον ἀχαλίνωτα αἰσχρουργήματα, ξενετρόπου διαφθορᾶς ἐκλύουσιν ἀπεριστόλως τὴν κοινωνίαν. Ὅλα σχεδὸν κατέπεσον, ἐξηυτελίσθησαν καὶ διετιμήθησαν καὶ μηδὲν ἀπέμεινεν ἱερὸν μηδὲ ὄσιον εἰς τὸ πολὺκλεινον ἄστν. Κατήντησαν τὰ αἰσθήματα νὰ ἦνε ἀπλοῦς τῶν νεύρων παροξυσμός, στιγμιαίων ἐξάψεων παραφοραὶ παροδικαί, αἱ δὲ καρδίαι πορόλιθοι ἢ ἔμποροι. Οἱ Ἀθηναῖοι, τοῦλάχιστον τῆς παρακμῆς, ἀνήγειρον, ὡς εἴρηται, ἀνδριάντας εἰς τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα, διαθρυπτόμενοι ἐκ τῆς ἐλπίδος, ὅτι ἤθελον ἀναστήσει αὐτοῖς τὴν ἀρχαίαν πολιτείαν· οἱ νεώτεροι Ἀθηναῖοι στήνουσιν ἀνδριάντας καὶ ἀποθεοῦσι τοὺς νεωτέρους Κροίσους. Ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος ἀπέθανε φθειριῶν, στερούμενος καὶ τῆς εὐτελεστέρως λυχνίας, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἐξόριστος καὶ πενή-

στατος, καί, ὅτε τὰ ὄσῳα του ἀνεκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας, ἐκηδεύθη, ὅπως ἐν ταπεινὸν ὄν· Ὁρφανίδης ἐγένετο βοτανικός, ὁ Παράσχος ὑπάλληλος τῆς Βουλῆς, ὁ Καρασούτσας τῆς Γαλλικῆς διδασκαλος, καὶ ὁ Ζαλοκώστας, ὡς ἀθύμως ἔγραφε, «σύγχρονος ἀτυχοῦς κοινωνίας, εἰς μαρασμὸν ἀποληγούσης, ἐκρέμασεν ἐπ' ἰτέας τὴν λύραν καὶ μετέφραζεν ἄρθρα στρατιωτικὰ καὶ μυθιστορήματα, διὰ νὰ συμπληρώσῃ δι' αὐτῶν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων του, ἀφοῦ τὰ μυθιστορήματα ἐδηλητηρίασαν τὴν ἄκαρλον ἑλληνικὴν νεολαίαν!» Ὑπὸ τοιαύτην ἀτμόσφαιραν ἐπεπόλασεν ἡ ἀμάθεια, ὁ ψιττακισμὸς, ἡ ἐπίδειξις, ἡ ἐπιπολαιότης, ἡ διαφθορά, ὁ ὕλισμὸς μυριόχειρ καὶ μυριόπους· τὰ γράμματα περιφρονοῦνται καὶ κραδαίνονται αἱ ἠθικαὶ βάσεις τῆς κοινωνίας καὶ ἐκφυλλίζομεθα καὶ φερόμεθα τίς οἶδε καὶ τίς δύναται προσιπεῖν που! . . . Τύχη δὲ ἀγαθὴ ἀπέθανε πρὸ πολλοῦ ὁ Φαλμεράϋερ, διότι, ἐὰν ἔζη καὶ ἐπεχείρει ἄλλην ἐκδοσιν τοῦ διαβοῦτου συγγράμματός του, διωρθωμένην καὶ ἐπνηξημένην, ζήτημα εἶνε, ἂν θὰ εὔρισκεν ἀνασκευαστὴν τῆς περὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων θεωρίας του.

Ἐν τούτοις παρήγορον ὅπως οὖν εἶνε — καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀρνηθῇ, — ὅτι ἐν μέσῳ τῆς ἐκλελυμένης καὶ ὑλόφρονος αὐτῆς κοινωνίας ὑπάρχει καὶ τις χροεὶα φιλομουσῶν, δίκην ὑπνοβατῶν, καλλιεργούντων τὰ γράμματα καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὗτοι ἀποτελοῦσι τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ γενικοῦ κανόνος, διότι, ἂν καὶ αὐτὴ ἤθελεν ἐκλίπει θὰ ἐξηφανίζετο ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς ἑλλην. γῆς ἡ φιλολογία. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐξαίρεσις αὐτὴ εἶνε τοσοῦτον ἀραιὰ καὶ σμικρά, ὥστε δὲν δύναται ν' ἀλλοιώσῃ τὴν καθολικὴν κοινωνικὴν εἰκόνα, ἣν ἀνωτέρω ἀσθενῶς ἐπειράθημεν νὰ σκιαγραφήσωμεν.

Δ.

Ὁ Βράϊτ ἔλεγεν· «Ἐχω σκοπὸν νὰ κάμω μίαν ἐπανάστασιν· ἀλλ' ἐπανάστασιν κατὰ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν προλήψεων τοῦ παρελθόντος!» Τοιαύτης ἐπαναστάσεως, τοιαύτης ἠθικῆς μεταρρυθμίσεως δεῖται σήμερον ἡ Ἑλλην. κοινωνία. Πρέπει νὰ ἀνακοπῇ ὁ Ὑλισμὸς ὑπὸ πάσας αὐτοῦ τὰς μορφάς καὶ ν' ἀναζωπυρηθῇ ὁ ἀπομαρνανθεὶς πνευματικὸς βίος καὶ ἡ ἀρχαία φιλοκαλία.

Πρὸς τοῦτο μία καὶ μόνη βεβαίως ὑπάρχει ὁδός, ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων, ἡ ἀληθής, ἡ ἀγνή, ἡ μετὰ λατρείας καὶ πάθους καλλιέργεια τῶν γραμμάτων, ἅτινα καὶ τὸν ἄνθρωπον μορφοῦσι καὶ ἀνυψοῦσιν εἰς τὸ κατ' ἀρετὴν εὖ ζῆν καὶ τὰς κοινωνίας προάγουσι, κλείζουσι καὶ ἀποθανατίζουσι, ὡς εἴρηται.

Ἡ ἡμετέρα φιλολογία, Πακτωλὸς ἀνεξάντλητος τῶν φώτων τὸ πάλαι, νῦν δὲ πτωχὴ καὶ ταπεινὴ, δεόν νὰ γίνῃ ἡ ἀφετηρία τῆς κινήσεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Δραστηκώτατον ἐλατῆριον τῆς κινήσεως αὐτῆς εἶνε ὁ τύπος, ὁ ἐπιστημονικὸς ἰδίως περιοδικὸς τύπος, προϊόντα τοῦ ὁποίου εἶνε τὰ περιοδικὰ συγγράμματα καὶ τὰ Ἡμερολόγια, ἅτινα παρακολουθοῦσιν, ἐκκαίουσι καὶ ζωपुरοῦσι τὴν σύγχρονον φιλολογίαν.

Ἡ ἱστορία τῶν Ἡμερολογίων εἶνε ὀλίγον περίεργος. Διὰ τῆς λέξεως, ἡμερολόγιον, Almanach (ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ Al-Manna = μέτρον, χρόνος) ἐνόουν τόσον ἐν τῇ ἀνατολῇ, ὅσον καὶ ἐν τῇ δύσει, ἀπὸ τὰ τέλη ἤδη τοῦ Μεσαίωτος, ἀστρονομικὰς ἐφημερίδας καὶ χρονολογικοὺς πίνακας, δι' ὧν ἐκοινοποιοῦντο ἀστρολογικαὶ καὶ ἄλλαι παρατηρήσεις. Μεγάλος δ' ἀριθμὸς τούτων, χειρογράφων ὄντων, τῶν Almanachs τῆς 14^{ης} καὶ 15^{ης} ἑκατονταετηρίδος, διετηρήθη εἰσέτι ἐν τισὶ βιβλιοθήκαις· ἀλλὰ τὸ ἀρχαιότατα τετυπωμένον καὶ διὰ τοῦτο ἄξιον ἐκτιμήσεως, εἶνε τὸ τοῦ Georg von Peurbach ζῶντος ἐν Βιέννῃ τῷ 1460, ὑπὸ τὸν τίτλον «pro annis pluridus». Τῷ 1473· ὁ Matthias Corvinus διὰ τοῦ Johannes Regiomontanus κατέστρωσε τοιοῦτο καὶ ἐξετύπωσε γερμανιστὶ καὶ λατινιστὶ. Ὁ ἐν Βιέννῃ τυπογράφος Engel παρουσίασε τῷ 1491 ὁμοιον ἀντίτυπον τοῦ Almanach· ἐπίσης καὶ ὁ Stofler ἐν Τυβίγγῃ τῷ 1524. Σπανιώτατα εὐρίσκονται σήμερον τῶν ἀνωτέρω ἀντίτυπα. Ἀπὸ δὲ τῆς 16^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἐμφανίζονται τοιαῦτα Almanachs ἐτήσια. Ἦδη δέ, ἀπὸ τῆς 17^{ης} ἐπανελήφθησαν τὰ συνήθη προγινωστικά, μετ' ἀστρολογικῶν καὶ προφητικῶν ἀγγελιῶν ἀναμικτων καὶ ἄλλων προσθηκῶν εὐρυτέρων, τὰ ὁποῖα τῷ 1579 Ἐβρίλιο· ὁ III εἶχεν ἀπαγορεύσει. Οὕτως ἐνεφανίσθη τῷ 1679 ἐν Παρισίοις τὸ Almanach royal, περιέχον γνώσεις τοῦ ταχυδρομικοῦ κλάδου, τῶν δημοσίων ἐορτῶν, τῶν τελε-

τῶν, τῶν ἀγορῶν, τοῦ χρηματιστηρίου κλπ. τῷ 1699· ἐπλούτισαν αὐτὸ διὰ τῆς γενεολογίας τῆς βρασιλικῆς οἰκογενείας, τῆς τάξεως τοῦ κλήρου κλπ. Ταῦτα ἐμιμήθησαν ταχέως εἰς τὴν Γερμανίαν, ὡς εἰς τὴν Πρωσσίαν τῷ 1700, εἰς τὴν Σαξωνίαν τῷ 1728, καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον Royal Calendar ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1730. Ἄλλα, μᾶλλον ἐπηυξημένα καὶ πρὸς τὸ ἔθνος, ἐν ᾧ ἐκδίδονται, ἀφορῶντα, περιέχουσι καὶ ἄλλας εἰδήσεις, δημοσίας καὶ διαφερούσας, ἀνέκδοτα, διηγήματα μικρά, κλπ. παρὰ ταῖς ἰδίως χρονολογικαῖς εἰδήσεσι. Τελευταῖα ἤρξαντο ν' ἀναφαίνωνται ὑπερμέτρως ἕτερα τοιαῦτα μετὰ παρόρων καὶ οὐκ ὀλίγων φιλολογικῶν εἰδήσεων, καὶ ἀφελίμων ἀποσημειώσεων, ὅσας ὁ τίτλος τοῦ Almanach δύναται νὰ περιλάβῃ. Κατὰ δὲ τὸ εἶδος τοῦ περιεχομένου καὶ τὸν προορισμὸν του, ἕκαστον ἔχει ἴδιον τίτλον, λ. χ. Almanach τῶν Μουσῶν, τῶν Κυριῶν, Γενεαλογικόν, Ἱστορικόν, Διπλωματικόν κλπ. Τοιοῦτο τι ἦν καὶ τὸ τοῦ Φραγκλίνου κλεινὸν ἐκεῖνο μνημολόγιον, «*Ο ἀπλοῦς Ριχάρδος*», σύνοψις ἀπλοϊκῆς, ἠθικῆς, ἄλλων τε γνώσεων χρησίμων καὶ πρακτικῆς ὑγειονομίας πρὸς χρῆσιν τῶν χωρικῶν. Τὸ εἶδος δὲ αὐτὸ τῆς φιλολογίας, ἐκ τῆς Γερμανίας, ἔνθα ἀπὸ τοῦ 1815—1830· ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα του, διεδόθη πρὸς τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς λοιπὰς τῆς Εὐρώπης χώρας.

Οὕτω τὰ Ἡμερολόγια δὲν εἶνε πλέον ἐκεῖνα, περὶ ὧν ὁ δητικώτατος Βολταῖρος ἔλεγεν, ὅτι πωλοῦνται κατ' ἔτος ἐν Εὐρώπῃ, ὑπὲρ τὰ δεκακισμύρια, μεστὰ ἐσφαλμένων παρατηρήσεων καὶ μωρολογῶν, οὔτε ἔχει πλέον τὴν ἀρχικὴν τῆς χάριν ἢ γνωστὴ γαλλικὴ παροιμία, «*une femme et un almanach ne valent que pour une année*». Τοῦναντίον, εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, τὰ ἡμερολόγια εἶνε φιλολογικὰ κέντρα, πνευματικὰ στοιὰ καὶ πανδαισίαι, ἔνθα συγκεντροῦνται καὶ ἀμιλλᾶται λογὰς ὅμιλος εὐπαιδεύτων καὶ εὐπτέρων διανοιῶν καὶ ὅπου πᾶς λόγος, πᾶς φιλομαθῆς καὶ φιλόβιβλος ὑπὸ πάσας τὰς τάσεις καὶ ἐκφράσεις τοῦ πνεύματος δύναται νὰ εὕρῃ καὶ ἔχῃ διαρκεῖς ἡδίστας ψυχικὰς ἀπολαύσεις καὶ ἀνακουφίσεις καὶ πολλὰ τὰ χρήσιμα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κοινωνικῷ βίῳ. Ἐχουσι κατὰ ἀπὸ ὅλα, ὡς μέλισσαι, ὅσον οἶόν τε φι-

λοκάλως, συλλέγοντα ἐν ταῖς σελίσιν αὐτῶν τὸ ἥδὺ καὶ τὸ ὠφέλιμον.

Τοιαῦτα δὲ ὄντα, δύνανται νὰ συμβάλωσιν ἐξαιρέτως εἰς τὴν ζωπύρῃσιν τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐν γένει βίου καὶ τὸν ἀναμορφωτικὸν τῆς κοινωνίας σκοπὸν.

E.

Ἐκ τῶν ρηθέντων καθίσταται δῆλος ὁ σκοπὸς τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἡμετέρου Ἡμερολογίου, ὅπως συντελέσῃ τὸ καθ' ἑαυτὸ εἰς τὴν ἀναζωπύρῃσιν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Ἐκ τοιοῦτου κοινωφελοῦς διαπύρου πόθου, ἐκ τοιοῦτων ἐμπνεύσεων καὶ σκέψεων καὶ ὑπὸ τὴν ἐμψύχωσιν τοιαύτης γοήτιδος ἐλπίδος, ἡ *Ποικίλη Στοά* προῆλθεν εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἀπὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν.

Τὸ ἔργον ἦτο βαρὺ καὶ πολύμοχθον, δυσανάλογον δὲ πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ τὰ μέσα, ἅτινα ἦτο δυνατὸν πρὸς εὐδῶσιν αὐτοῦ ἡμεῖς νὰ διαθέσωμεν. Ἄλλ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς μόχθους ἀνεκούφισε καὶ τὰς δυσχερείας ἐξωμάλυνεν ἡ ἐμψυχοῦσα ἡμᾶς καὶ ἐπικρατήσασα ἀγαθὴ ἐκείνη ἰδέα καὶ εὐφρόσυνος ἐλπίς. Πρωτίστως ὅμως ἐνίσχυσεν ἡμᾶς ὑπερμέτρως καὶ ἐνθαρρυντικώτατα ἡ εὐγενῆς καὶ προθυμοτάτη συνεργασία καὶ συνδρομὴ διακεκριμένων λογιῶν καὶ εὐπαιδευτῶν κυριῶν, ὧν τὰ ἐμβριθῆ καὶ ὠραῖα ἔργα ἀρχῆθεν ἐκόσμησαν τὰς σελίδας τῆς *Ποικίλης Στοᾶς* καὶ πολλῶν φιλομούσων καὶ ἀξιοτίμων φίλων, οἵτινες ἀσμένως καὶ ἐνθέρμως συνεμόχθησαν. Εἶνε δὲ ἀληθές, ὅτι καὶ παρὰ τῷ τύπῳ καὶ τῷ Ἑλληνικῷ κοινῷ τὸ Ἡμερολόγιον ἡμῶν ἔτυχεν εὐμενοῦς δεξιώσεως.

Ἐντεῦθεν ἡ *Ποικίλη Στοά* ἐπέμεινε θαρραλέως εἰς τὸ στάδιον αὐτῆς καὶ πρόβη εἰς πολλὰς, ἀξίας λόγου, βελτιώσεις, ἀντλήσασα νέας δυνάμεις, αἵτινες ἐκράτουναν ἐν αὐτῇ τὰς πρώτας σκέψεις καὶ τὰς προσδοκίας αὐτῆς ἐκάλλυναν. Οὕτως, εἰ καὶ εὐρισκόμεθα ὀπωσδήποτε ἔτι εἰς τὰ πρώτα βήματα, ὅμως βαίνομεν ἤδη μετὰ θάρρους μεζζονος καὶ γλυκυτέρων ἐλπίδων.

Ἴσως δὲ εὖρη τις ἐν πᾶσι τούτοις μεγαλορρημοσύνην. Τοῦτο ὁμως ἀκριβῶς ἐπιθυμοῦμεν νὰ μὴ ὑποτεθῇ. Μαρὸς αὐτόχρημα καὶ

ἐπαχθῆς θά ἦτον ἐγωϊσμός νά φαντασθῶμεν ἡμεῖς τὴν δόξαν καὶ τὴν τόλμην τοῦ περικλεοῦς Βράϊτ καὶ νά ἰσχυρισθῶμεν, ἔστω καὶ διὰ λεληθότων ὑπαινιγμῶν, ὅτι ἡμεῖς θά ἐγκαινίσωμεν τὴν νέαν τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ποθεινοτάτην ἐποχὴν.

Ὅχι! Ὑπεδείξαμεν ἀπλῶς διὰ τῆς πτωχῆς ἡμῶν γραφίδος ἐν τῇ φιλοσοφικοῖστορικῇ ταύτῃ μελέτῃ τὰ ἐπὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν ἀποτελέσματα τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης καὶ διευτύσαμεν ἐν πλάτει ἤδη τὰς ἡμετέρας σκέψεις καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἡμετέρου Ἡμερολογίου.

Ἡ Ποικίλη Στοὰ δὲν ἔχει ἀξιώσεις στρατηλάτου ἐν τῷ μεγάλῳ ταύτῳ ἀγῶνι. Ἀπλοῦς μαχητῆς ἐκ τῶν ὑποδεστάτων, διαφλέγεται ἐκ τοῦ αἰσθήματος νά ἐγκαρτερῆσῃ καὶ ἀγωνισθῇ φιλοτίμως ἐν τῇ γραμμῇ τῆς. Εἰς τὸ πολυτάλαντον γαζοφυλάκιον τοῦ ἀγῶνος τούτου σύνοιδε καλῶς, ὅτι δὲν ἔχει νά συνεισφέρει ἢ τῆς χήρας τὸ δίλεπτον.

Ἄν δέ ποτε τὸ δίλεπτον τοῦτο μικρὸν μὲν καὶ ἀσήμαντον, ὑστέρημα ὅμως καὶ ἀποταμίευμα μακροχρονίων μόχθων καὶ θυσιῶν, εἰσφορὰ πόθων καὶ παλμῶν διαπύρων, προσθήσῃ καὶ τι, μικροσκοπικὸν τινα κόκκον, εἰς τὸν καθολικὸν θησαυρὸν, ἂν μετὰ τὸν σπινθῆρα τοῦτον ἄλλοι, δόκιμοι ἐργάται τοῦ λόγου, ρίπισωσι καὶ διαδώσωσι ζωήραν τῆς πνευματικῆς πυρᾶς τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς, τὸ ἰδαρικὸν τῆς Ποικίλης Στοᾶς θέλει πραγματωθῆ οὕτω καὶ παρὰ τὴν ἐνσάρκωσιν τῶν πόθων καὶ τῶν ἐλπίδων τῶν αὐτῶν, ἄλλον στέφανον οὔτε ἐπιζητεῖ, οὔτε ἀναμένει, οὔτε καὶ οὐνευροπολεῖ.

